

IRAK'TA PROTESTOLARIN EKONOMİ POLİTİĞİ

Dr. Recep Yorulmaz
Ekonomi Çalışmaları Direktörü, ORSAM



“

Son sokak hareketlerinin temel çıkış noktasının ekonomik istikrarsızlık olduğunu gösteren en önemli kanıt; Irak hükümetinin gösterileri dindirmeye yönelik ilan etmiş olduğu ekonomik temelli reform paketidir.

”

Büyüyen Sokak Hareketleri

Irak'ta son yıllarda sıkça rastlanan sokak hareketliliklerinin en kapsamlısı olan, 1 Ekim 2019'da başlayan son protestolarda şiddetin dozu giderek artmaktadır. Ölü sayısının 100'ün üzerine çıktığı gösterilerin temel nedenlerinin, 2003 işgalinden sonraki süreçte kurulan istikrarsız yönetim şeklinin ve bu yönetim şeklinin ortaya çıkardığı kötü ekonomik tablo olduğu açıkça görülmektedir. İkinci Dünya Savaşı sonrası egemenliği altına aldığı Almanya ve Japonya gibi ülkelerde istikrarlı ve işleyen bir sistem inşa eden ABD, Irak'ta mezhebe ve ırka dayalı işlerliği olmayan bir yapı kurmuştur. İstikrarsız bu sistem, dünyanın dördüncü en büyük petrol üreticisi Irak'ta ekonomik istikrarsızlığı da beraberinde getirmiştir.

Son sokak hareketlerinin temel çıkış noktasının ekonomik istikrarsızlık olduğunu gösteren önemli kanıt; Irak hükümetinin gösterileri dindirmeye yönelik ilan etmiş olduğu ekonomik temelli reform paketidir. Bu reform paketine göre; düşük gelirli arsa

tahsis edilmesi, Basra'da sözü verilen 17 bin arsanın ihtiyaç sahiplerine dağıtılması, tahsis edilen arsalarla ev inşası için gerekli faizsiz krediyi sağlayacak konut fonu kurulması ve bu fonun 2020 bütçesine eklenmesi, ihtiyaç sahiplerine 100 bin konut inşasını kapsayan ulusal iskan politikası hazırlanması, 150 bin işsize üç ay boyunca 147 dolar işsizlik maaşı verilmesi, 150 bin gence mesleki teknik eğitim verilmesi planı ve Çalışma Bakanlığı eliyle 600 bin ihtiyaç sahibi ailenin sosyal yardım kapsamına alınması kararlaştırılmıştır. Reform paketinin içeriğinden de görüldüğü üzere, özellikle alt gelir grubunun istihdamını ve refahını artırıcı önlemler öncelikli olarak alınmıştır. Ülkede genç nüfusun ülke nüfusunun büyük bölümünü oluşturduğu gerçeğinden hareketle ve gençlerin geniş sokak gösterilerinde başı çektiği düşünüldüğünde, gençlere yönelik istihdam paketlerini içeren reformun önemi ve gerekliliği de ortaya çıkmaktadır.

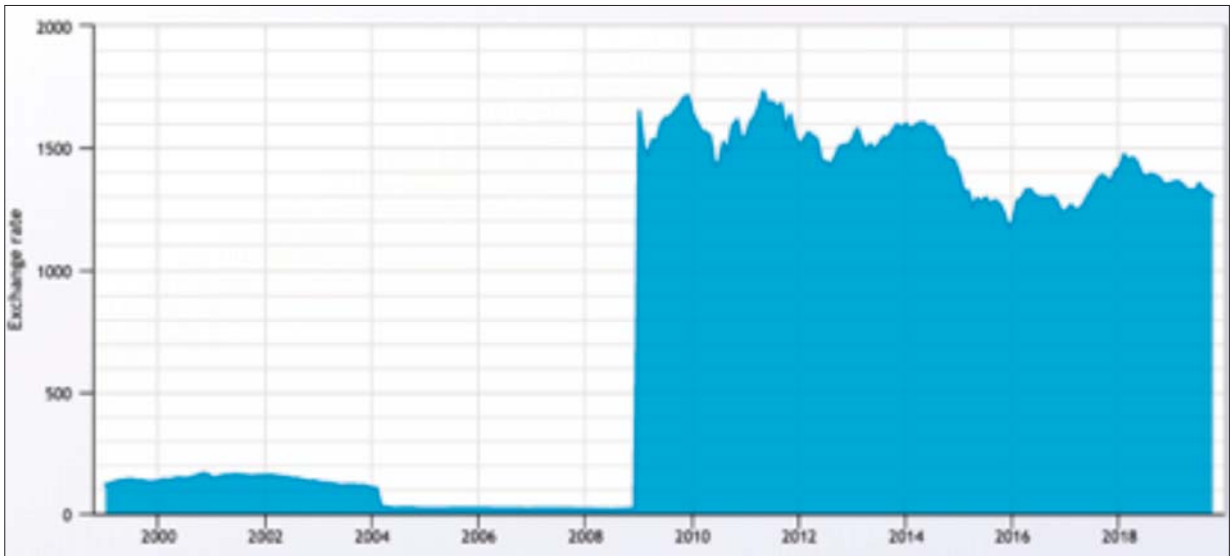
Gösterilerin Arkasındaki Temel Makro Ekonomik Faktörler

Irak Dinarı 2003 sonrasında 2009 yılına kadar stabil bir çizgi takip etmiştir. Yukarıda bahsedildiği gibi; 2003 sonrasında mezhepsel ve istikrarsız bir yönetim şekline dönüşen Irak'ta, yönetimden dışlanan Sünniler ve yönetimde ağırlık kazanan Şiiler arasında özellikle 2006 – 2008 yıllarında mezhepsel çatışmalar baş göstermiştir. Grafik 1'den de görülebileceği üzere, 2009 yılından başlayarak Irak Dinarı yüzde 1500'leri bulan oranlarda yabancı birimlerine karşı devalüasyon yaşamıştır. 2011 yılında Obama yönetiminin asker çekme kararı sonrası ülke çeşitli silahlı grupların denetimi altına girmiştir. Bu politik istikrarsızlık ilk olarak ülke ekonomisini etkilemiştir. Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nin statüsü, o bölgede petrolün çıkarılması ve söz konusu petrol gelirlerinin paylaşılması gibi birçok konu ekonomi

üzerinde baskı yaratmıştır. İran'ın Irak siyaseti ve ekonomisi üzerindeki etkisi ve baskısıyla kötü yönetilen devlet bütçesi de ekonomik yıkımın tetikleyici unsurları olmuştur. Göstergeler bu noktada, özellikle, hızla artan devlet bütçesinin istihdamda, ekonomik büyümeye ve refaha dönüşmediği konusunda birleşmiş durumdadır.

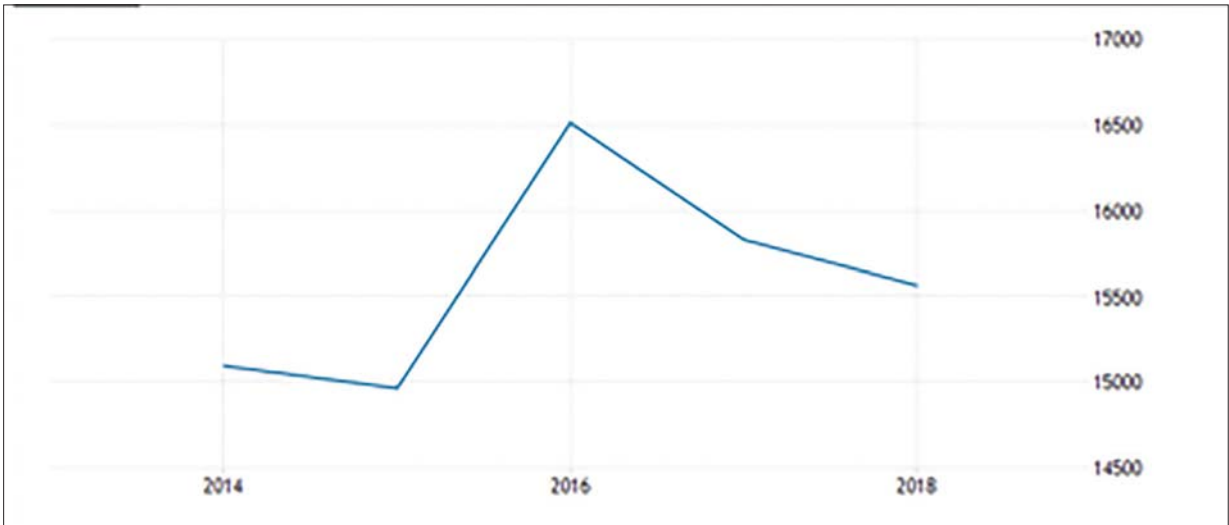
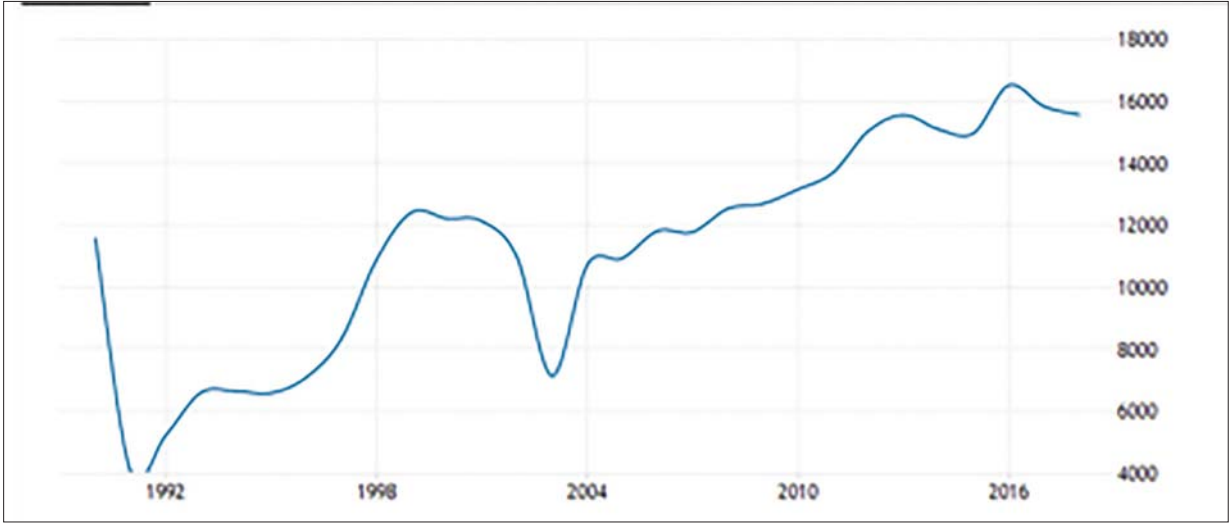
Satın alma gücü paritesi bazlı GSYİH'sine bakıldığında Irak ekonomisi 2003'ten bu yana yükselen bir grafik çizmektedir. Grafik 2'den de görüleceği üzere, Irak dinarının satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış milli hasılası başarılı bir grafik çizmiştir. Özellikle, 2017 yılından itibaren ülkenin düşüş eğilimine giren ve stabil hale gelen milli hasılasını söz konusu dönemlerdeki siyasi istikrarsızlıklara bağlamak mümkündür. Bunun yanı sıra, DAESH istilasları gibi ekstrem olayların da etkisinden söz etmek mümkündür.

Grafik 1. Irak Dinarı – Euro Döviz Kuru Gelişimi



Kaynak: tradingeconomics.com/ Irak Merkez Bankası

Grafik 2. Irak – Satın Alma Gücü Paritesine Göre GSYİH



Kaynak: IMF: World Economic Outlook (WEO) Database, Nisan, 2019

Irak GSYİH'sinin yıllık büyüme hızına bakıldığında, yine 2016 yılından itibareneksi yönlü bir seyir izlediği görülmektedir. Bu dönemde yaşanan DAEŞ saldırıları gibi siyasi olayların ekonomi üzerindeki etkisinin kesin olarak hissedildiği söylenebilecektir. Özellikle günümüze doğru gelindiğinde ekonomik tablonun daha da kötüleştiği ve bugünkü sokak gösterilerinde

halkın motivasyonunda etkili olduğu söylenebilecektir. Grafik 3'te yer alan GSYİH büyüme hızı göstergelerinin de yukarıdaki savımızı destekler nitelikte geliştiği görülmektedir.

Öte yandan, Grafik 4 ve 5'te yer alan cari açık ve devlet bütçesi GSYİH oranlarına bakıldığında, aynı seyrin devam ettiği ancak;

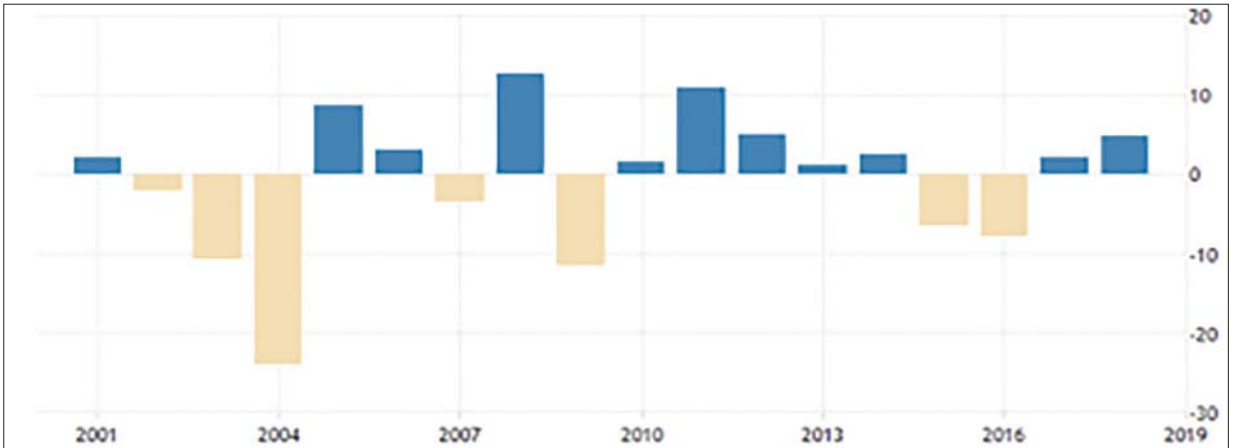
2019 yılı başı itibari ile DAEŞ sorununun da büyük ölçüde ortadan kalkması ve petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ile bütçe dengesinde iyileşmeler olduğu görülmektedir. Ancak bu iyileşmelerin halka yansımalarının söz konusu olmadığı, sokak olaylarının temel motivasyonlarından biri olarak gösterilen yolsuzluk kavramının Irak yönetimini sarmaladığı belirtilmektedir.

Grafik 3. Irak – GSYİH Yıllık Büyüme Hızı



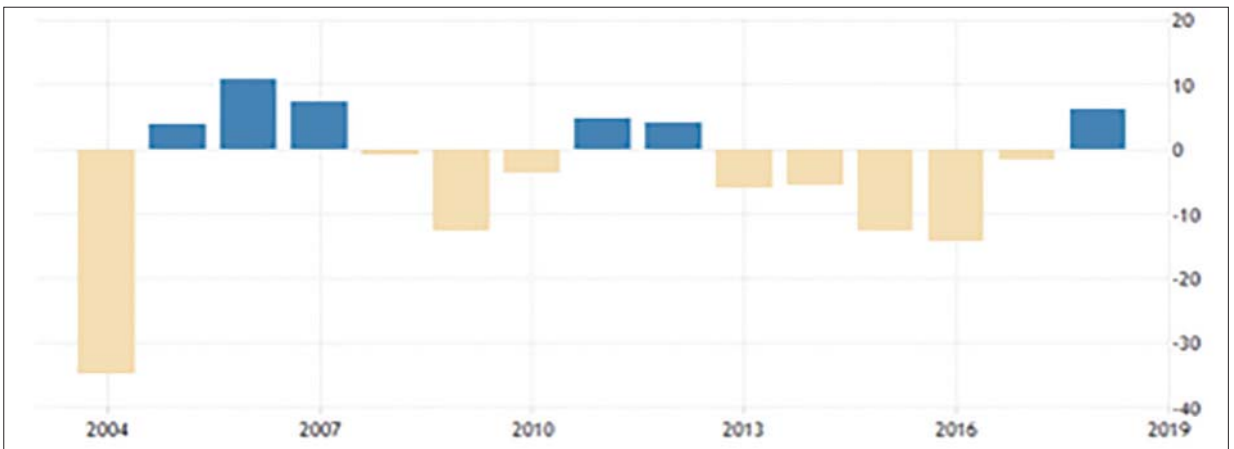
Kaynak: tradingeconomics.com/ Irak Merkez Bankası

Grafik 4. Irak – Cari Açık GSYİH Oranı



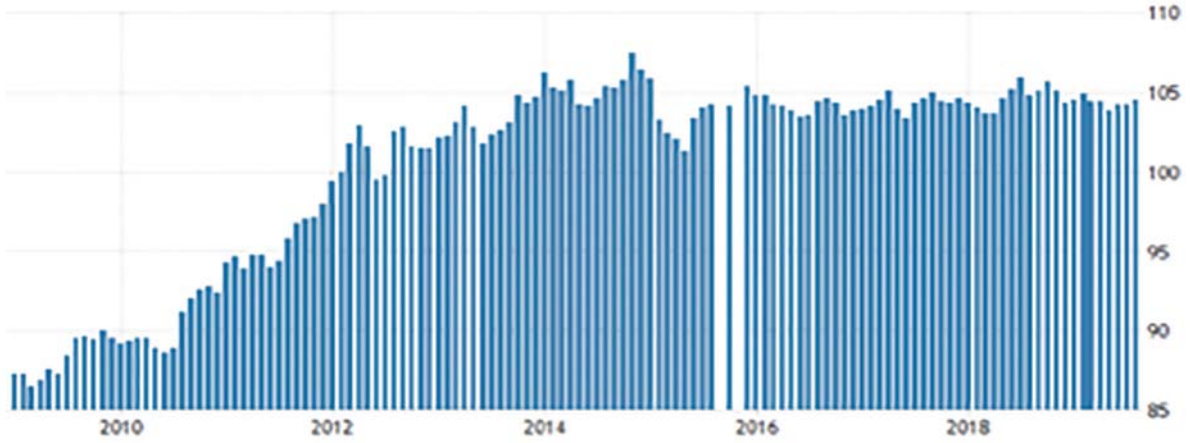
Kaynak: tradingeconomics.com/ Irak Merkez Bankası

Grafik 5. Irak – Devlet Bütçesi GSYİH Oranı



Kaynak: tradingeconomics.com/ Irak Merkez Bankası

Grafik 6. Irak – Tüketici Fiyat Endeksi TÜFE



Kaynak: tradingeconomics.com/ Irak Merkezi İstatistik Kurumu (COSIT)

Irak'ın yolsuzluk endekslerinde en üst sıralarda yer alması bu iddiayı destekler niteliktedir. Öyle ki; Dünya Şeffaflık Örgütü verilerine göre Irak, 180 ülke arasından yolsuzluk sıralamasında 168. Sırada yer almaktadır. 2003'ten bu yana Irak'ta 450 milyar dolarlık kamu fonunun kayıp olduğu söylentisi de bu verilerle örtüşür mahiyettedir.



İstihdama dönüştürülemeyen bu gelirler, yolsuzluk ve yozlaşmanın üst düzeye çıktığı bir ortamda buharlaşmış ve halkın refah düzeyi günden güne azalmıştır. Ülkede gelir dağılımı giderek bozulmuş; fakir ve zengin arasındaki makas her geçen gün daha da artmıştır.



Grafik 6'da yer alan enflasyon verilerine bakıldığında ise; 2011 yılından itibaren Irak'ta hayat pa-

halılığının giderek arttığı ve halkın satın alma gücünün günden güne düştüğü açıkça görülmektedir. Kamuda şeffaflığın önemli ölçüde düşük olduğu Irak'ta geçerliliği tartışmalı hale gelen verilerde dahi açıkça görülecek bu refah kaybı, ülke vatandaşlarının son olaylardaki motivasyonunu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

Yanlış Kamu Yönetiminin Etkisi

Art arda seçilen hükümetler, doğal kaynak zengini olan ülkenin büyük petrol gelirlerini 40 milyona yaklaşan nüfusa yaymada ve canlı bir ekonomi yaratmada başarısız olmuştur. İstihdama dönüştürülemeyen bu gelirler, yolsuzluk ve



yozlaşmanın üst düzeye çıktığı bir ortamda buharlaşmış ve halkın refah düzeyi gündün güne azalmıştır. Ülkede gelir dağılımı giderek bozulmuş; fakir ve zengin arasındaki makas her geçen gün daha da artmıştır. Üretim faktörlerinin en önemlilerinden biri olan insan kaynağı noktasında genç nüfus oranı ile çok avantajlı olan Irak, bu avantajını kullanamamış; her yıl çalışma yaşında gelen 800 bin gence istihdam sağlama hususunda başarısız olmuştur.

Irak, bütçesinin yüzde 90'ını oluşturan petrol fiyatlarında 2014 – 16 yıllarında yaşanan düşüşten sonra ekonomik sorunlarını çözmek için geçici adımlar atmıştır. IŞİD ile savaş ise tüm bu sorunların üzerine gelmiş ve ülke ekonomisinin resesyona girmesine sebep olmuştur. IMF'nin rehberliğinde; hemen hemen ülke bütçesinin yüzde 75'inin kullanıldığı kamu çalışanı maaşlarında düzenlemeler, vergilendirmenin sağlanması ve kamuya yönelik fazla istihdamın

önünü kesmek gibi adımlar atılmıştır. Ancak protestolar sonrası ilan edilen reform paketlerinde; halihazırda ülkenin büyük bir bölümünün devlet bütçesinden maaşa bağlı olduğu bir yapıda, halka devlet kadrolarında yeni istihdamlar sözü verilmesi, ülke ekonomisinin geleceğine ilişkin endişeleri ve riskleri artırmaktadır.

“**Hükümet, protestocuların istihdam ve daha iyi yaşam koşulları taleplerini dikkate aldığını göstermek adına bu reform paketi ile özellikle dezavantajlı kesimlere iş ve fon sözü vermiştir. Ancak, protestocular, Abdülmehtdi'nin reform vaadini boş vaatler olarak değerlendirip reddetmiş ve taleplerini tüm siyasi sınıfın kaldırılması yönünde artırmışlardır.**”

Bir yıl önce göreve başlayan ve 1 Aralık'ta istifa eden Başbakan Adil Abdülmehtdi, kendisi için büyük bir kriz teşkil eden ve giderek artan protestolara karşı ekonomiyi elden geçirme sözü vermiş ve yeni reform paketleri hazırlamıştır. Hükümet, protestocuların istihdam ve daha iyi yaşam koşulları taleplerini dikkate aldığını göstermek adına bu reform paketi ile özellikle dezavantajlı kesimlere iş ve fon sözü vermiştir. Ancak, protestocular, Abdülmehtdi'nin reform vaadini boş vaatler olarak değerlendirip reddetmiş ve taleplerini tüm siyasi sınıfın kaldırılması yönünde artırmışlardır.

Paris'in Sorbonne Üniversitesi mezunu bir ekonomist olan Başbakan Abdülmehtdi, yolsuzluk ve ekonomiye ilişkin sorunların en önemli motivasyon olduğu son seçimlerde uzlaşma lideri olarak göreve başlamıştı. Iraklıları siyasi ve ekonomik sistemi yeniden düzenleyebileceğine ikna etmekte güçlük çeken Mehtdi, kendi söylemlerinde



de Irak'ın kalıplaşmış söz konusu sorunları için sihirli bir çözüm olmadığını dile getirmektedir.

“

2003 sonrası ABD'nin yanı sıra; özellikle kurulan hükümetlerde İran etkisi gözle görülür şekilde artmıştır. İran'la ilişkili yöneticilerin ağırlıklı olarak görev başına gelmesi ve İran etkisinin devletin her kademesinde hissedilir hale gelmesi, yolsuzluk olaylarındaki artışı beraberinde getirmiştir. Sokak olaylarında halkın İran'a olan öfkesinin altında yatan etken de budur.

”

2003 Sonrası Yönetim Sistemi ve İran Etkisi

Bütçe dengesi ve enflasyon artışı gibi makro ekonomik faktörlerdeki kötü görüntünün arkasında elbette siyasi istikrarsızlık ve en başında kurulan istikrarsız ve mezhepsel ilişkilere dayalı yönetim sistemi yatmaktadır. Söz konusu sistemi kuran ABD, askeri varlığını büyük ölçüde ülkeden çekmiş olsa da sistemin çarklarını Washington'a endekslili hale getirmeyi başarmıştır. Öyle ki, Irak'ta çıkarılan petrolün gelirinin JP Morgan gibi finans şirketleri ABD bankalarının yönetmesi ve karar alım sürecinde etkili olması Irak bütçesindeki istikrarsızlıkta etkili olmaktadır.

2003 sonrası ABD'nin yanı sıra; özellikle kurulan hükümetlerde İran etkisi gözle görülür şekilde



artmıştır. İran'la ilişkili yöneticilerin ağırlıklı olarak görev başına gelmesi ve İran etkisinin devletin her kademesinde hissedilir hale gelmesi, yolsuzluk olaylarındaki artışı beraberinde getirmiştir.

Sokak olaylarında halkın İran'a olan öfkesinin altında yatan etken

de budur. Son tahlilde, tamamen dış müdahalelere açık, şeffaflığını yitirmiş ve ABD ve İran gibi ülkelerin etkisinde olan bir ülke görünümündeki Irak'ta kısa ve orta vadede ekonomik ve siyasi olarak bir istikrardan bahsetmek güç görünmektedir. ■